prilikom financiranja obrane od Osmanlija. Pri kraju cjeline autor donosi analizu isplatnoga računa koji je 1563. godine sastavio Hans Khisl zum Khalltenprun. Iz analize doznajemo informacije o iznosima plaća za obnašatelje viših službi unutar kapetanije te o iznosu osiguranom za održavanje Hrvatske krajine i plaćanje vojnika. Autor spominje i imena nositelja vojnih službi u Hrvatskoj krajini te iznose koje su zaprimili. Koristi se i tablica troška vojnoga postava Primorske krajine 1712. godine.

Šesta cjelina knjige, naslovljena *Vojne aktivnosti* (167-198), tematizira različite vojne aktivnosti i događaje na području Senjske kapetanije od osnutka do 1730-ih. Autor opisuje borbe vladara s Frankopanima oko Senja i njihovih feudalnih područja uopće te sukobe krajiške vojske s Mlecima i Osmanlijama. Posebno je naglašena uloga dojavljivača i čardaklija, kao i doušnika te vojne pošte. Oni su svi zajedno tvorili komunikacijsku mrežu koja je omogućavala brzo ofenzivno ili defenzivno vojno djelovanje. Autor donosi detaljne informacije o količini ljudstva i konja, kao i troškovima održavanja spomenute mreže. Učinkovitost takva sustava dokazana je raznim primjerima djelovanja u sklopu takozvanoga malog rata. Ta vrsta ratovanja rezultirala je ekonomskim bogaćenjem stanovnika Senja i kapetanije uopće zahvaljujući raznim vrstama plijena ili otkupnine. Mali rat bio je diplomatski problem tijekom primirja Habsburške Monarhije s Mletačkom Republikom, što na kraju dovodi do preseljenja poznatih uskoka na područje Žumberka.

U *Epilogu* (199-200) autor opisuje proces ukidanja kapetanija na granici s Osmanskim Carstvom, među kojima je bila i Senjska. Na pograničnom području uvedeno je novo, pukovnijsko uređenje, a Senj i njegova okolica postali su dio Austrijskoga primorja pod Tršćanskom intendancom. Na stranicama 201-205 slijedi *Zaključak*.

Tekst studije dopunjavaju brojni prilozi: karte (11), slike (12), tablice (22) i prijepisi dokumenata (10). Izdanje je opremljeno popisom kratica te popisom karata, slika, tablica i priloga u tekstu. Na kraju se nalazi popis izvora i literature te sažetak na engleskom jeziku.

Knjiga *Senjska kapetanija (1469. – 1746.). Vojnički život i slike ratnika na hrvatsko-osmanskom pograničju ranomodernog doba* pruža detaljan uvid u nastanak, djelovanje, ustrojstvo i kraj Senjske kapetanije – dijela vojnokrajiškoga sustava koji je najduže izdržao razna ratna djelovanja. Korištenjem uistinu mnogobrojnih primjera, ilustracija, tablica i karata dr. sc. Vedran Klaužer osigurao je čitatelju dublji uvid u temu svake cjeline knjige. Raščlanjivanjem raznih financijskih izvještaja osobito je naglasio količinu novčanih sredstava potrebnih za održavanje Senjske kapetanije i njezina vojnoga osoblja. Naposljetku je istaknuo važnost i konzistentnost Senjske kapetanije u raznim ratnim djelovanjima. Dr. sc. Klaužer je ovom knjigom iznimno doprinio domaćoj historiografiji te otvorio mnogostruke mogućnosti za daljnja istraživanja slične tematike.

Šimun Stunković

Juraj Balić, *„Naši životi pripadaju caru": prikaz ratovanja i vojničkog života u XVIII. stoljeću na primjeru Ličke pukovnije*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2025, 510 stranica

Na izmaku 2025. godine u izdanju Hrvatskog instituta za povijest (Zagreb) svijetlo dana je ugledala znanstvena monografija Jurja Balića pod naslovom *„Naši životi pripadaju caru": prikaz ratovanja i vojničkog života u XVIII. stoljeću na primjeru Ličke pukovnije*. U međuvremenu je djelo odlikovano strukovnom nagradom „Mirjana Gross" za najbolju knjigu objavljenu iste godine. Balić je, sukladno najsuvremenijim

vojnopovijesnim pristupima, na primjeru jedne vojnokrajiške pukovnije istražio elemente života i službe vojnika, vješto kombinirajući ratne kampanje, mirnodopska razdoblja i svakodnevicu, počevši od Rata za austrijsku baštinu (1740. – 1748.) pa sve do Petog koalicijskog rata (1809.). Među pitanjima na koja Balić želi odgovoriti svojom studijom jesu i ona o statusu (ličkih) krajišnika u austrijskoj vojsci, točnije na koji su način obavljali svoje vojne zadaće, kakav su položaj uživali u odnosu na druge linijske trupe, jesu li služili kao „topovsko meso" i kakva ih je reputacija pratila među neprijateljima, ali i vlastitim časnicima. Cjelokupno se istraživanje temelji na bogatom fundusu povijesnih vrela, poput gradiva iz hrvatskih i austrijskih pismohrana, onodobnih britanskih i austrijskih novina, narativnih te raznih objavljenih izvora koji se međusobno nadopunjuju pa čak i suprotstavljaju.

Pored *Uvoda* (1-19) i *Zaključka* (427-431), monografija je podijeljena na sedam velikih poglavlja s pripadajućim potpoglavljima, a na kraju se nalaze *Prilozi* (433-447), popis korištenih izvora i literature (449–470), sažetak na engleskom jeziku (471) te *Kazalo osobnih imena* (473-493) i *Kazalo zemljopisnih pojmova* (495-510). Knjiga započinje autorovim *Predgovorom* (IX), nakon čega slijedi *Popis grafikona, slika i tablica* (XI-XIII) kojima tekst obiluje te koji pružaju detaljne, ali strukturirane i vrlo egzaktne podatke koji su dosad najvećim dijelom bili skriveni u raznim povijesnih vrelima. *Ratovanje i vojnički život u XVII. stoljeću* (21-50) naslov je prvog poglavlja te u njemu autor upoznaje čitatelja s principima i načinom ratovanja kao i pojedinostima ratne profesije toga doba, što čini neophodan kontekst unutar kojeg je istraživanje provedeno. Potom slijedi poglavlje naslovljeno *Lika i Krbava u sklopu Vojne krajine* (51-105) u kojem se iznose relevantni podaci o području s kojeg su vojnici Ličke pukovnije dolazili. Balić tako govori o prostornoj organizaciji i administrativnom uređenju te obilježjima tamošnjeg stanovništva u prvoj polovici 18. stoljeća. Ističe pritom složenost krajiškog identiteta koji uklapa u multinacionalni sastav austrijske vojske, a tematizira i svakodnevicu ličkih krajišnika obilježenu preustrojem, reformama, ratom i lokalnim pobunama.

Analizom vojnih pohoda, reformi i obilježja svakodnevice ličkih krajišnika autor se upušta u potragu za odgovorima na postavljena pitanja, a svoje istraživanje započinje u poglavlju *Rat za austrijsko nasljeđe i osnivanje Ličke krajiške pješačke pukovnije* (107-160). Premda je dio vojnika s područja Like mobiliziran već 1741. godine, nedovršeni preustroj buduće Ličke pukovnije i nedorečenost povijesnih izvora onemogućuju detaljniju analizu njihova djelovanja. Od 1742., međutim, pa do kraja rata, a posebice nakon 1746. godine i formiranja Ličke krajiške pješačke pukovnije, moguće je sustavnije pratiti i proučavati ličke krajišnike. Bilo da je riječ o češkom, šleskom, talijanskom ili bojištu Austrijske Nizozemske, studija prati njihove vojne pohode iz godine u godinu. Jednako tako, ne zanemaruje se važnost reformi kao ni relevantnih zbivanja u cjelokupnom Karlovačkom generalatu tijekom rata. Četvrto po redu poglavlju nosi naslov *Lički krajišnici u vrijeme Sedmogodišnjeg rata* (161-236). Ono započinje prikazom razdoblja između dvaju ratova što je od iznimne važnosti za razumijevanje budućeg ratnog angažmana ličkih krajišnika s obzirom na to da su tada provedene nove i značajne vojne reforme. Njih se ne želi promatrati samo kao administrativno-vojne promjene diktirane odozgo već i kao pokazatelj koliko je vlastima stalo do Vojne krajine i sustava koji se ondje stvarao i razvijao. Detaljnom analizom vojnih pohoda ličkih krajišnika od 1756. do 1762. godine Balić nastavlja proučavati obilježja njihova načina ratovanja i vojničkog života, točnije svega onoga s čime su tijekom svoje vojne službe bili suočeni. Razmatra tako njihovo novačenje ističući surovost života koja je utjecala na pristupanje vojsci, zatim

životne uvjete na kampanjama, dok vojne operacije promatra iz taktičko-strateškog kuta kako bi utvrdio njihovu zadaću u raznim vrstama oružanih sukoba. Progovara također o padu ličkih krajišnika u zarobljeništvo i dezerterstvu, što pak na pomalo iznenađujuć način svjedoči o njihovu društveno-gospodarskom statusu i odnosu prema vojnoj službi. Kao jedan od zapovjednika ličkih krajišnika, u ovom se ratu istaknuo barun Ernst Gideon Laudon koji je karijeru u habsburškim vojnim redovima započeo tijekom prethodnog rata pod barunom Franjom Trenckom da bi se do kraja stoljeća uspeo do samog vrha austrijske vojne hijerarhije. Svoju časničku afirmaciju ostvario je predvodeći Ličane u maloratovskim operacijama i njegov je strelovit uspon jedan od pokazatelja koliko su (lički) krajišnici bili cijenjeni među austrijskim vojnim krugovima, ali i samim vladarima. U idućem poglavlju, *Nove habsburške reforme i Rat za bavarsko nasljeđe* (237–304), nova analiza vojnih pohoda i svakodnevnog života ličkih krajišnika dodatno produbljuje razumijevanje problematike ukazujući na to da se radilo o iznimno ustrajnim i otpornim vojnicima koji su prema nekim parametrima nadmašivali svoje europske rivale. Usto, Balić posebnu pozornost pridaje novim reformama jer su one i ovog puta unijele niz noviteta ne samo u krajišku vojnu službu nego i u mirnodopsku svakodnevicu. Iduće, šesto, poglavlje naslovljeno *Kantonsko uređenje i Austro-turski rat* (305-345) svjedoči da se reformski proces nastavio, posebice potaknut željom vlasti da s jedne strane maksimiziraju vojnu učinkovitost krajišnika, a s druge ojačaju krajiško gospodarstvo, što nije bio nimalo lak zadatak. Kako su učestali ratovi tijekom cjelokupnog perioda usporavali, pa čak i onemogućavali provođenje reformi, ni posljednjih petnaestak godina 18. stoljeća nisu predstavljale iznimku. Austro-turski rat u tom je pogledu dodatno otežao jer se za razliku od prethodnih vodio i na hrvatskom tlu. Posljedično, zabilježeni su i veći ljudski gubitci što autor objašnjava izostankom taktičke potpore i neadekvatnom logistikom, ponajprije nedostatkom hrane. Poseban dio poglavlja opravdano je posvećen teškim životnim uvjetima, no autor ih analizira i u kontekstu spomenute otpornosti ličkih krajišnika na vojnim pohodima i relativno malog broja dezertera. Posljednje poglavlje ove monografije nosi naslov *Koalicijski ratovi i Osnovni krajiški zakon* (347–426). Po prvi put jedno poglavlje tematizira veći broj ratnih sukoba u kojima se angažman ličkih krajišnika osjetno razlikovao. Primjerice, ispočetka su u borbama protiv revolucionarne Francuske sudjelovali u manjem broju, što Balić objašnjava nastojanjem austrijskih vojnih vlasti da ih poštedi nakon netom završenog rata protiv Osmanlija. S vremenom se broj Ličana u vojnim operacijama povećavao pa je neke od njih ratni put ponovno odveo daleko od domova, dok su drugi bitke s Francuzima vodili na susjednom dalmatinskom, ali i ličkom području. Priložena analiza statističkih podataka sugerira da se radilo o iznimno potentnim i kvalitetnim ratnicima. Važno mjesto zauzima barun Filip Vukasović kao jedan od zapovjednika Ličke pukovnije koji se na temelju vojnih zasluga uspeo do čina austrijskog podmaršala. Njegov, ali i prethodni Laudonov primjer ponajbolje svjedoče o mogućnostima koje je pružala vojnička služba u ovoj krajiškoj pukovniji kao i ugledu koji je ona uživala „odgojivši" dva tako visokorangirana zapovjednika. Na koncu, autor zaključuje da su ratovanje, vojnička služba i život ličkih krajišnika u 18. stoljeću bili odraz habsburške vanjske politike obilježene gotovo stalnim ratnim aktivnostima, ali i neprekidnim nastojanjima vlasti za uređenjem krajiškog sustava. Odnos vojnih autoriteta prema ličkim krajišnicima, kao i njihov odnos prema vlastitoj vojnoj službi, pokazatelji su koliko su krajišnici s jedne stane bili cijenjeni vojnici, a koliko su, s druge strane, oni sami držali do svoje vojničke službe.

Monografija Jurja Balića pokazuje da je Lička pukovnija bila živo tijelo, a iz kontinuirane analize izdvojenih segmenata vidljivo je da je svaka etapa njezine povijesti 18. stoljeća zaslužila poseban osvrt. U konačnici, ona ne predstavlja samo veliki prilog u istraživanju vojnokrajiške i općenito hrvatske ranonovovjekovne povijesti nego se odlikuje suvremenim istraživačkim metodama, što govori o njezinoj neupitnoj relevantnosti u okviru europske pa i svjetske vojne povijesti.

Filip Hren

Jawad Daheur, Iva Lučić, ur., *Habsburg Natures: Imperial Governance and Environment in Central Europe, 1850-1918*. New York; Oxford: Berghahn Books, 2025, 342 stranice

Zbornik *Habsburg Natures: Imperial Governance and Environment in Central Europe*, koji su uredili Jawad Daheur i Iva Lučić, dio je ugledne serije *The Environment in History: International Perspectives*. Navedeno djelo skreće pozornost s tradicionalne dominantne političke povijesti Habsburške Monarhije (odnosno Austro-Ugarske) prema povijesti okoliša i njezinoj neraskidivoj vezi s industrijalizacijom. Autori okupljeni u zborniku odmiču se od klasičnog analitičkog prikaza povijesti kako bi istražili međuodnos ekoloških pitanja, carskog upravljanja prirodnim resursima i središnje državne uprave. Vodilja cijelog zbornika jest prikazati odnos čovjeka i prirode te istaknuti važnost povijesti okoliša za dublje razumijevanje carske uprave.

Urednici zbornika u uvodnom dijelu *Introduction. Towards the Writing of an Environmentally Inspired History of the Late Habsburg Empire* (1-24) predstavljaju cilj te teorijski i povijesni okvir cijelog izdanja. Ističu da priroda nije bila tek pasivna pozadina povijesnih procesa već aktivan čimbenik koji je imao utjecaj na oblikovanje političkih odluka, izgradnju infrastrukture i osiguravanje stabilnosti cijele države. U uvodu se otvara pitanje odnosa središta i periferije, pri čemu su se prirodni resursi crpili iz rubnih pokrajina za potrebe središta, što je stvaralo ekonomsku i ekološku nejednakost.

Zbornik se, uz uvodnik, sastoji od ukupno jedanaest priloga koji su tematski raspoređeni u četiri cjeline. Prva cjelina, (*Inter/Intra) Imperial Entanglements* (27-100), sastoji se od ukupno tri članka čiji su autori: Robert Shields Mevissen, Jana Osterkamp i Selçuk Dursun. Robert Shields Mevissen u članku *Riparian Rivalries and River Politics: How the Danube Question Influenced Diplomatic Relations and Domestic Policies in the Late Habsburg Monarchy* (27-51), govori o Dunavu kao prometnoj i trgovačkoj žili kucavici Monarhije. Autor analizira tzv. dunavsko pitanje, odnosno političke, diplomatske i gospodarske rasprave povezane s plovidbom i regulacijom Dunava. Autor pokazuje da Dunav nije bio samo prometna i trgovačka poveznica Monarhije, nego i prostor međunarodnih pregovora, unutarnjih političkih napetosti i različitih interesa lokalnih, pokrajinskih i državnih vlasti.

Improving Landscapes, Peoples and the Habsburg Empire: A Cooperative History of Melioration (52-70), prilog je Jane Osterkamp u kojem se analizira kako su projekti melioracije zemljišta i regulacije voda istodobno služili kao sredstvo poboljšanja krajolika, ali i života stanovništva. Autorica uspoređuje različite prostore Monarhije te ističe kako su melioracijski projekti mogli počivati na suradnji središnjih i lokalnih vlasti, ali su također, u pojedinim perifernim prostorima bili obilježeni izraženijom provedbom odozgo.

Selçuk Dursun u članku *Logging the Borderlands: Transborder Forest Conflicts and Contestations in the Ottoman and Habsburg*